

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**Batavia, Sive De Antiquo Veroque Eius Insvlae Qvam
Rhenvs in Hollandia facit situ, descriptione & laudibus;
aduersus Gerardvm Noviomagvm, Libri Dvo**

Aurelius, Cornelius

Antverpiæ, 1586

Reynerio Snoyo Geduano, viro doctißimo & Medicinae professori, Corn.
Avrelivs S.

urn:nbn:de:hbz:466:1-38123

CORNELII AVRELII
DE SITV ET LAVDIBVS
BATAVIÆ
LIBER SECVNDVS.

*Reynerio Snoyo Geduano, viro doctissimo
& Medicinæ professori,*

CORN. AVRELIVS S.

PRTATISSIMA nobis est,
mi Reineri, virorum om-
nium candidissime, tuæ fla-
grantissimæ voluntatis insti-
tutio; qua pridem animo de-
stinasti, mutua Epistolarum vicissitudine,
quòd corpore separamur, in literario me-
cum stadio velitari. Conditionem fateor
pro mea virili, & quidem amicè fideliter-
que admitto. At caue tu interea, amico-
rum sincerissime, ne contra te Carneadem
prouocasse doleas; dum (quod forsitan
quàm fieri poterit breuissimè) tuarum quæ-
stionum nodos cupis dissolui; multo ille
ocyter longiore quàm æquum est oratione,
ex ea quam ei facilè tribuis dicendi copia
tuas aures defatiget. Nec te Daretis qui-
dem

dem ac Entelli oblitum esse velim ; barba-
tique Hieronymi dicentis : Bos lassus forti-
ter figit pedem. Caue itaque tibi ne dum
pressius aliquando humi vestigia fixerim,
tuas dolenter obtriuero plantas. Verum hæc
interim more nostro familiariter iocati su-
mus. Tuæ enim charitati morem gerere,
quoad eius per me fieri potest, gratissimum
habeo. Veruntamen in his quæ flagitas non
me agogum & ducem ; sed socium & co-
mitem lubens offero, polliceor & spondeo.
Cum igitur intelligam te magis ex aliorum
ingenio, quam proprio (vt qui in tuis cla-
boratissimis Batauorum Comitum & Pon-
tificum historiis ne in minimo quidem à
me dissentias) hæc ipsa dubitando propo-
nere : haud molestum nobis fuerit, quan-
tumlibet dabitur otij (nam diurni cogimur
ex religione laboris pensum reddere) suc-
cisiua tempora tibi & amicis impartiri. Igi-
tur, quoniam, teste Philosopho, dubitare in
singulis non erit inutile ; & nunquam sine
disceptatione res dubias credimus elucesce-
re ; ad indagandæ veritatis prælia tecum ac-
cingimur. quam nimirum, si quid Aristoteli
deferimus, sine disputatione quæren-
tes, haud immeritò comparabimus viris
viam qua eant ignorantibus. Accedit & his
verus

verus fidelisque testis Hieronymus, ita contra Pelagianos scribens; Socraticorum schola, inquit, consueuerat omnia adducere quæ dici possent ex vtraque parte; vt magis perspicua fieret veritas. Sed & Sacri nobis Canones in his non minimè suffragantur; vbi legimus: Veritas sæpius exagitata magis splendescit in lucem. Sicut enim in aquæ cyatho si guttam olei coniectam multum exagites, plurimos generat oculos: ita etiam variis quælibet res discussa altercationibus; oculatiorem ipsam efficit veritatem. Quapropter Scholasticis permittitur quandoque ad ardentissimam vsque bilem disputando contendere; vt vel ita rei veritas clarius elucescat. Sed iam in campum expedienda est acies. En acinace accingimur, septi armis, galeaque obtecti, hastam in agrum coniecimus. Contortis vibranda est oratio iaculis. vt quacunque nudus fuerit hostis, feriatur. Igitur vt iam tandem stadium ingrediar, nihil ambiguitatis de Batavia nostra tibi relictum esse, sed omnifariam te nostris astipulari sententiis scribis. Porro de Betua seu Batua, quam tu auctore Tacito Bethasiam credis; nonnihil à me dissentire videris. Amo in te, vt verum fatear, hanc incredibilem atque adeò accuratam

52 CORNELII AVRELI
historicæ veritatis indaginem, & cumula-
tissimis vsquequaque eam extollere con-
tendo præconiis; qua profecto non tuos
modò labores, verumetiam mea studia ab
omnibus doctis & quidem beneuolis com-
mendatum iri procuras. Hæc est nimirum
veritas quam tota Philosophorum acade-
mia quærit; quam præclara Theologorum
schola inuenit; quam denique sancta reli-
gio plenariè, atque adeò vna possidet. Mo-
rem itaque geram tuo, mi Reyneri, deside-
rio; modò tu vicissim memineris duplicato
me fœnore remunerandum. Sed quò id
facilius possis, imò vt voluptuosius, & qui-
dem sine labore atque dispendio velis; nul-
la re alia opuserit, quàm vt immortale hi-
storiarum tuarum opus in lucem edas, &
nostræ paruitatis opuscula, quæ tenui con-
fecta sunt Minerua, sed tuo amori ingenuè
dicata, sine fastidio lectites; & in mutua
charitatis argumentum sine fine lecturias.
Itaque vt ad rem nobis propositam demum
pertingamus; breuiter dicimus; Neminem
Latinorum qui Germaniæ describunt hi-
storias, de Betua, aut (si qui malint) Batua fe-
cisse mentionem. Quapropter quæ olim de
hac regione legimus, fideliter in medium
proferemus. Cùm igitur antè duo lustra
gemi-

geminasque messes Parrifios reformationis gratia peteremus, Parlamentæ acciti auctoritate, & patrum præcepto emissi; intrauimus tandem obiter haud ignobile in Hannonia cœnobium monachorum. vbi mox ceteris comitum meorum sese reficientibus, solus bibliothecam loci ab armario admissus conscendens; inueni librum quendam pulueribus obsitum, & antiquissimo perscriptum caractere, qui omnes Germaniæ Belgarumque historias continebat. In hoc quæ nunc de Betua, deque Bethasia, & nostra denique Batauia scripturus sum legi & collegi. Nam ibidem ferè biduo propter aëris inclementiam hospitati sumus. At de Betua primùm quid hîc legerim tibi literis mandare curabo. Igitur Agrippinensium Vbiorumque ecclesia, suo ineuitabili fato priuata pastore; cùm iam circumquaque Arriana pestis immineret, prouisum est Synodali Episcoporum Galliæ & Germaniæ concilio (cui tum maximè Martinus Turonensis præsidebat) vt Seuerinum, seuerum hæreticorum in Aquitania oppugnatorem eidem præficerent. Qui patrum decreta humiliter suscipiens, relicta protinus Burdegala Coloniam petit, vt munus sibi ab Episcopis iniunctum sagaciter

exequatur. Hunc non ita longo pòst tempore, suorum quidam ex Aquitanica regione proceres sunt consequuti. Quibus ut apud se commanendi locum prouideret; orat Seuerinus Brabonem Caroli septimi filium, Pepiniq̄ue primi Brabantia Ducis auum, qui tum Gelriae & Hasbaniae praesidebat, ut suis cognatis sedem alicubi ordineret. Qui, praesulis charitate deuictus, & gratia; insulam Rheni in Gelria eis concessit, & ipse in Landeno sibi mansionem statuit. Hi itaque proceres cum terram sibi à Brabone concessam viderent esse campestram & planam, facileque meabilem, Betuam ex situ loci vocitarunt. Betere enim veteres, bene & sine molestia ire interpretantur. quemadmodum etiam vbi in regionibus intra Alpes & monticulos, terra occurrit plana & campestris, eam continuo Campaniam appellamus. Ita in diuinis reperitur scripturis, cum Martyrum memoria recensentur, Campania Galliae, vbi Rhemorum ciuitas est, quae Francorum reges sacro initiat chrismate; & Campania Italiae quae nunc Terralaboris dicitur: quod haec quondam loca, circumiacentium comparatione, non montosa, sed aequalia & gressu facilia, pascendisque pecoribus apta esse

cogno-

Brabo.

Betua appellatio unde fluxerit.

Campania.

cognoscuntur. Quocirca multo omnium facillimè possumus colligere, nihil de Betua Romanos olim scriptores meminisse; quæ id sibi nominis tum primum accepit, cum Theodosius minor rerum potiretur. Deinde ab ea tempestate, & Werenfridi temporibus, qui Catholicæ fidei radiis eam primus illustravit, in hunc vsque diem apud nos idem perseuerat nomen. Nihil tamen hæc Sicambrorum portio quantula est, cum Bethasia, neque nostra cum Batauia commune habet. Et quoniam horum procerum (quos Sancti Seuerini cognatos memorauimus) alij supernè, alij infernè morabantur: vno sub nomine Betuam superiorem & inferiorem distinguebant. Hanc in possessionem longo post tempore tanquam hæreditaria successione Walgerus princeps, & ipse paterno genere Aquitanicus, cum Tersterbadiæ comitatu, prope Tilam commorans acceperat; priusquam frater suus iunior Theodericus, à Carolo Caluo Francorum rege, post Danorum incursionem, Batauia, nunc Hollandia, donaretur. Hæc de Betua interim mi Reyneri tibi sufficere credimus.

PORRO de Bethasia, quæ priore libro Batauiæ gloriam tuentes scripsimus,

D 4 tura

tu rarissima habeto omnia; quoniam eodem ex fonte libroque memorato ea nostris tibi verbis accuratè satis expressimus. Hæc enim Bethasia Mosanorum est regio; cuius, ut ipse nosti, meminit frequenter Tacitus. Hic milites Romani suas stationes & hyberna agebant; quòd natio illa quasi medius Germaniæ Galliæque sinus videbatur; ut eò facilius Austrasiarum & Lingonum regna, quæ nunc Lotharingos & Burgundiones complectuntur, in fide & officio retinerent. Hic præterea, ne quid Imperiali deesset industriæ & commodo, Octavianus Imperator semper Augustus in honorem patris sui, Octaviam urbem haud procul à mari condidit; propter argenti fodinas in monte Vosago, salisque fontes candidissimi. At mirum dictu, ubi tum mare propius affluebat, ibi nunc dum vorat & reuomit dira charybdis aquas, amplissimam plurimis passuum millibus continentem relinquit. unde & nos versus Septentrionem suis vorticibus acrius inuadit: tantaque facta est ab ea ætate usque in præsens, locorum & fluminum, morumque & hominum apud Germanos, Belgas & Batauos immutatio, ut noua prope indigeant historia. Hactenus de Bethasia. Porro de nostra Batavia satis super-

Bethasia.

*Octavia
vrbs.*

superque in priore libro commentatum esse arbitror; vbi tamen (quod maximè dictum oportuit) præterisse me recolo. Dum enim omnem atque adeò vnam in Betha-
uia describenda intorqueo mentem; alterum Rheni cursum, (vt vel gemina eius brachia non præmittam) quo ipse in Fleuum tendit, non descripsi. Igitur quemadmodum, priusquam Leidas ciuitatem Bata-
uorum longè omnium ædificiis & moribus ornatissimam Rhenus ingreditur, bicornis est: ita gemino iuxta gurgite extra præfata-
tam urbem, relicto iam rure Lopseno, prope sui nominis Burgum, vbi nunc regalis sacrarum virginum est abbatia, sese dispartit. Altero, quo per vtrosque Catthos Oceanum petit; altero, quo Caninefates Frisosque interluens, tandem propter Sancti Athelbarti regale monasterium, supraq; castrum, quod Rheni domum vetustas appellat, grandi sinu in Fleuum vsque decurrit. In vtraque Rheni huius ripa, ab eo fermè loco, quo Catthos Rhenanos deserens, versus Subsolanum in præfatum vsque tendit procursum, plurima olim visebantur castella, villæ, pagi que populosi, domus voluptariæ, quas à volucrum circumstrepentium garritu Auium concentus vocabant. hinc nemo-

Leida.

Winichem.

Woghelle-
sanct.

renses horti, deliciarumque monticuli, saltus innoxij, & omni ferarum genere offerri, fertiles agri & palustres, omnibus aucupijs, & leporum cuniculorumque venationibus aptissimi. Hic lacus piscosi, & torrentes refrigeratorij; ita ut alteram terrestrem non desideres paradisum. Hic domus illa stabat tributaria, quam Danorum rex subactis sibi Frisiis ibidem erexerat; in qua regalis quaestor censum quotannis ad iactum aerei scuti exigebat. de qua Grammaticus Saxo miranda ponit in Historia sua, quam De Gestis Danorum accuratissime edidit. Post hanc, lucus sequebatur Baccho dicatus; undique vitibus vltimoque confitus. Eius loci incolae, Bacchiades olim, nunc Herlemij vocantur. gens dura, sed aequi tenax; ubi adhuc nostra tempestate, quum noua erigendarum aedium fundamenta effodiuntur; certissime constat, ad humani penes femoris spissitudinem veterum radices vitium inueniri. His praeterea praetoria accedit domus, & principale ciuiliu[m] causarum consistorium. quod tandem Wilhelmus Romanorum rex designatus, & Comes noster, in Hagam transtulit; erecto ibidem mira magnitudine & Imperiali quodam splendore palatio; in quo de patriae causis & negotiis tracta-

Saxo Grammaticus.

Bakenesers in Haerlem.

Curia Hollandiae Harlema Hagam translata.

tractaretur; cuius laquearia & omnia tignorum ligna (mirabile visu) neque caries aut putrilago corrodere, neque aranea suis foedare telis cernitur. Huic in descensu plurimæ adiacebant arces, domusque senatoriæ; quarum vel prima fuit Baronum de Lata *Breede-
roede.* virga; qui legitimam à primis Hollandiæ *Illustres fa-
milia Hol-
landia.* Comitibus progeniem ac stemmata ducunt; deinde dominorum de Vellefona & Beuereuico; militum de Hemerca vel Suthera; de Gastrico; de Limba; de Polanio; de Polenburgo, deque aliis plerisque (modò nobis sine nominibus) castellis & mœnianis; quæ iam partim vetustas, partim edax flamma consumpsit. Postremo Rhenus exinde progrediens, & prope Alcmariam *Alcmaria.
Verona.* flexo cursu, Veronam versus (olim ciuitatem Frisiorum maximam, sed à Batauorum Comite solo potenter æquatam) ad Eurum usque grandi lacu procurrit. Tandem circa arcem domumque suo illustrem nomine, & *Binechem* vetustissimorum dominorû De Egmunda *Egmunda-
norum re-
gia stirps.* monumentum (qui de ipso Rathbodo Frisonum rege trahunt originem) tutissimum aperiebat nauibus portum, quæ de mari appulsæ Batauos & Rhenanos suis cum mercibus adire cupiebant. In eum portum, primo Iustiniani Imperatoris anno, nostræque salutis

salutis DCLXXXVII; Sanctus Wilfridus Lindisfarenſis Epiſcopus Romam iturus, flante Fauonio appulſus eſt; qui ab Aldegilo Friſiorum rege, patre Rathbodi, & omni populo honorificè receptus; primus in Friſia Chriſtum per hyemem totam prædicauit, & complures fonte abluit ſalutari. In hunc etiam, Anno DCXC; miſſus à S. Egberto Eboracenſi Archiepiſcopo Willebrordus; regnante in Anglia Catholico rege Alfrido, & præſule Coloniae Alderoino, cum vndecim verbi Dei cooperatoribus, vt Friſiam conuerteret, appulit. Ab hoc denique portu Rhenus ampliore procurſu Herlingum pertransiens, Fleuum vſq. Sceldingam ſancti Brandarij inſulam attingit. Ecce dum aliud ab Helino Rheni brachium (quod Fleuum dicunt) quærimus; forſitan opinione longius per varia terrarum ſpatia euagati ſumus. At nunc vel tandem ad propoſitas recurrat oratio quæſtiones.

N V P E R igitur dum cœnobitæ & amico erroris præcipitium adimere cupimus; nonnullis & ipſi videmur erraſſe. Scripſimus enim (nec inficias ire volumus) noſtram ibi Batauiam incipere, non vbi Walis incipit, ſed potius vbi deſinit; aut certè vbi nomen ſuum perdit; id eſt, prope arcem quam noſtra
ſtra

fra ætas Lodeſtenum vocat, haud longè ab Lodeſteyn
 oppido Goriceno. Et vt audentius aliquid,
 ſed non temerè efferamus; dum veluti ſub
 Dædalæo quodam typo noſtram Batauiam
 deſcribere, omnemque prorsus ambiguita-
 tem explodere cupimus; tandem apertiffi-
 mè profeſſi ſumus, non ibi noſtram initium
 ſumere Batauiam vbi Moſa (manuſacto
 brachiolo aluei quo Romanis breuior è Be-
 thafia in Betuam & Nouiomagum Impe-
 riale præſidium tranſitus eſſet) ipſum Wa-
 lim inſluit; ſed vbi Walim Moſa excipit. At
 iſta mihi planè proferenti ſubſtomachantur
 forſitan viri haud vulgariter eruditi; quod
 Auguſto & Cæſari auſim contrauenire. At-
 qui Aurelius concertet Iulio? Ille (vt fortè
 lætitant) ibi dicit Batauiam incipere, vbi à
 Wali Moſa recipitur. Ego autem è regione;
 ibi noſtram profiteor Batauiam habere prin-
 cipium, vbi Walim Moſa excipit. Nam
 (vt verum fatear) plus equidem fidei noſtris
 adhibeo oculis, quàm Iulij Commentariis.
 Quis enim non videat iuxta Goricum (vbi
 noſtræ Batauiæ caput eſt) Walim à Moſa
 excipi; ſed minimè à Wali Moſam? quod
 & ipſe rerum vſus & natura nos docet.
 Omnis enim fluuius ſupernè descendens,
 ab eo qui infernè fluit, donec mare intrat,
ritè

ritè excipitur. Quod si conuertere volueris, plurimum desipies, & naturæ genium propè læseris. Vtcunque tamen est; ego hanc scopulosam cauillationem pili faciam, modò nostram monstraui ibi incipere Batauiam, vbi Walis prope Goricum se Mosæ commiscet; donec simul vel in Helinum vsque, quo Rhenus brachio multas completitur insulas, perpetuo meatu decurrant. Atque vtinam rescire dignentur viri plurima lectione eruditi, ipsum in Commentariis Cæsarem, non vbique esse Cæsarem; hoc est, non vbique loqui vt Cæsarem. Plurimi enim eius Commentarij, qui olim marginibus à diuersis inscripti fuerant; nunc librariorum inscitia, aut temeritate, in textum Cæsaris coaluerunt; ita vt plurimavideamus Iulij Capitolini, aliorumque complurium commentatorum Iulio Cæsari falsissimè adscribi. Porrò in vetustissimo codice Cæsaris qui in monasterio regularium (quod olim Castrum Nantonis dicebatur) apud Puteolos & Aurelianum, qui ante mille & quinquaginta annos à Leone primo Romanorum Pontifice, cùm in minoribus ageret, scriptus perhibetur; sic equidem ipse legi; *A Mosæ Walis receptus insulam efficit Batauorum*; vbi per erroneam literarum

trans-

transpositionē modò legimus; *Mosa à Wali receptus insulã efficit Batauorum*. Hoc etiam inter receptissimos haud contemnendi testantur auctores, qui de Rheno celeberrimo Germaniæ fluuio ita scribunt; Rhenus multis, inquit, assumptis annibus, Mæno scilicet, Limago, Mosella, Mosa, aliisque, in Germanicum Oceanum duobus effunditur ostiis, pluribus factis insulis; quarum aliæ à Frisiis, aliæ à Sicambriis, aliæ à Batauis, hodie Hollandis, incoluntur. quorum omnium nobilissimam Plinius attestatur insulam Britannis oppositam. Quam nimirum Batauorum insulam, Cæsar, inquit, in Commentariis, Mosam fluuium accepta Rheni parte, quæ Walis appellatur, efficere dicit. Hæc eadem cum plerisque aliis in rem hanc atque sententiam transeuntibus priore libro attulimus. Nec facilè quouis modo ab ea deflecti valeo; quam & oculi nostri probabiliorem nobis faciunt; & castigatores Cæsaris Commentarij veriores approbant & defendunt. At de his hactenus. Nunc ad postremam eundem est quæstionem.

SUNT etiam nonnulli quibus nostra Batauia longè videtur angustior quàm vt Romanis tanta multitudine militare potuisset; ideoque

ideoq. ei Betuam tanquam superiorem corrupto paululum nomine Batauiam adiungi oportere. Verumenimvero hæc mihi narratio visa est quasi aquilæ iuuentus, quam nemo facile comprehendit. At qui vel Thraſonis habet ſalem, hanc facile ſoluerit quæſtionem; adeò digna res eſt vbi neruos intendam meos. O me ſcitum hominem, ſi vel homines proſum ex ſtultis inſanos fecero; aut potius ita me comparem vt ſciolorum aculeos prudens perpetiar. qui, ſi veterum ſcriptores rerum oculatius inſpicere velint; inuenient proculdubio Batauos non numero ſed humero; non millibus, ſed viribus, non anulo ſed animo, non multitudine ſed virtute, non ſtrato ſchemate ſed ſtrategemate vbique gentium pro Romano certaffe imperio. Cuius rei gratia quoties militum delectus apud principes Romanos fieret, Galli que & Germani ex nomine, ſub certo citarentur ſalario; ſolis Batauis gloria & victoria ex virtute promittebatur. Hi enim duplici remunerabantur ſtipendio; & propter ſingulare, quo ceteris præſtabant, robur, ſpeciale præ aliis donatium, quantumque volebant itineris & certaminis præcium capiebant. Hos præterea C. Caligula electiſſimos ſui corporis habuit cuſtodes & ſtatio-

& stationarios; plus fidei nostris quàm suis deferens. Cui etiam (quum in Britanniam tendere statuisset) consuluere sui, vt Batauorum ante omnia numerum, & maximè equitum instauraret. Tanta quippe Romani Batauos æstimabant fide, constantia & virtute; vt sine illis nunquam auspicari præsumperint bellum, neque vllam sperare victoriam. His enim victoribus Hierosolyma sub Vespasiano est excisa; Italia Romanis reddita, Germania in fide & officio retenta; Anglia denique (quam ne ipse quidem Iulius euincere potuit) armipotenter est Imperio subiugata. Quæ profectò omnia Bataui non populi multitudine, sed animi virtute atque altitudine, audaciq; ferocia tanquam primipilares & Reipublicæ propugnatores perpetrarunt. Verùm vbi hæc virtus & audacia (vt plerunque fieri solet) insolentiam Batauis augere cœpit: metuens Ordeonius Romani ductor exercitus ex iactantia seditionem inter legionarios cohortesque posse suboriri; aut certè iam iamque apud Augustam Taurinorum exortam volens reprimere; decreuit Batauos, quos tum belli fortuna petulantiores effecerat, in Britanniam, vnde à Nerone exciti erant, ocys remitti. At ille mox pœnitentia ductus, &

E

dissua-

dissuadentibus iis qui paulò antè suaserant;
 quòd interim viderent Batauorum cohortes
 vnà tendere ob veterem aduersus quarta-
 decimanos discordiam; inferioremque
 Germaniam (vt Ciuili iungerentur) expe-
 tere: scripsit Herennio Gallo legionis primæ
 legato, qui tum Bonnam obtinebat, vt Ba-
 tauos transitu arceret; sese cum exercitu se-
 quuturum, tergisq; eorum acriter hæsurum.
 Bataui igitur dum castris Bonnensibus pro-
 pinquarent, præmisere qui Hereanio Gallo
 mandata cohortium exponerent: nullum
 sibi bellum aduersus Romanos esse, pro qui-
 bus toties bellassent. Longa duntaxat at-
 que irrita militia fessis, patriæ & otij cupidi-
 nem esse. Si nemo obsisteret, innoxium fo-
 re iter. Sin minus, ferro viam se facturos. At
 principium interno simul externoque bello
 parantibus fatis, Herennius superbia elatus,
 eis cum suis armatus hostiliter congregi pa-
 rat. Interea Bataui ordinata acie in vnum
 veluti apes globum confluentes, hostem
 constanter excipere, admissis equis haud se-
 gneriter concurrere, & collatis signis Bonnen-
 sium aciem conturbare, constringere, per-
 sequi, profligare, occidere, magnamque
 stragem facere: ita vt etiam fossata Bonnæ
 corporibus mortuorum opplerentur; qui
 metu

metu persequentium Batauorum se sponte immerferant, quòd portis recipi prae multitudine non potuere. Tantam tamque memorabilem multorum millium stragem, quos Herennius Gallus eduxerat, tribus circiter millibus Bataui confecere. Hæc dicimus, vt omnibus scrupulosi innotescat, nostrates non millium pluralitate, sed militum alacritate, industria & virtute congruere solere. Quapropter nemo omnium Betuam quasi infracto nomine Batauiam superiorem, nostræ pergat addere Batauiæ; vt vel exinde maiore gaudeat numero pugnatorum; quæ nunquam Betuanos, sed longè viciniore sibi Caninefates & Frisios, suæ frequenter addiscere solebat militiæ. quorum dux Brenno vir magnæ audaciæ, & claritate natalium conspicua, Ciuili se iungens, olim Romanorum castra diripuit, lixasque eorum & negotiatores inuasit, duarumque cohortium hiberna proximo Oceano irrupit. Quin potius sæpissimè legimus, nostrates magis Britannica inuocasse auxilia, quàm Betuana. Sed nec opus quidem erat. Nonne certissimò constat Comites nostros è sola Batauiâ nostra, & minore Frisia (nunc simul Hollandiam ferunt) centena expeditorum millia in hostem sæpius eduxisse? Nihil igitur

tur vnquam Batauis cum Betuanis siue Sicambrijs commercij aut præsidij fuit. quos magis Gallis aduersus Cæsarem, quàm nostratibus suppetias misisse legimus; & propterea Iulium in eos mouisse; vt Romani nominis metu ac terrore quietos redderet Germanos. Sed quum illi ad primum nuntium in sylvas se occulerent, Cæsarem accensis eorum agris ad Vbios se retulisse. Tradit præterea Strabo, Sicambros Rheni accolas initia belli factitasse; quod à plerisque Germaniæ populis aduersum Drusum Liuiæ Augustæ filium duce Molone Sicambro gestum est. Ex his & horum similibus pro confesso breuiter colligi potest, Gelros (siue Betuanos, siue Sicambros dixeris) semper ad hunc vsque diem Romanis infestos, & Gallis semper fuisse obnoxios; sed nobis quàm maximè aduersantes.

Habes vel tandem mi Reyneri, omnium quos antehac vidimus candidissime, & præter summam Medicæ artis notionem, haud vulgariter, & non sine plurimorum stupore in humanitatis studiis erudite: habes, inquam, hîc verum nostræ Batauiæ initium ibi proculdubio consistere, vbi Mosam non Walis, sed vbi Walim Mosam prope Goricum excipit. Habes præterea abundè ostensum

sum Betuæ nomen recentioris esse ætat-
 tis; cuius nemo veterum Romanorum me-
 minit, & quæ longè à Bethasia discrepet,
 quam sæpius vetusti scriptores memorant.
 Habes postremò nostram Batauiam mini-
 mè contractiorem esse quàm vt Romani
 Principes eam tanta fuerint dignati venera-
 tione, suoque satellitio & mutua fraternita-
 te, quæ vtique omnium insularum Rheni
 facilè nobilissima, mittebat Imperio viros
 etsi impari forsan numero, virtute tamen &
 fide omnium aliarum gentium præstantis-
 simos. Verùm vnde & quando hæc Ro-
 manorum & Batauorum charitas & mutui
 amoris perpetuum fœdus originem habue-
 rit; & vt longè ante Cæsaris tempora coa-
 luerit; aliàs apertiùs *referemus.

*De insularis nostre Batauiæ felicitate, cultu,
 deliciis & commerciis; quibus (veluti
 quoddam Orbis emporium) omnibus no-
 tissima est.*

DE insulæ Batauinæ cultu, felicitate &
 commerciis loquuturus; quoniam pro-
 prio laus sordet in ore; nec quisquam sui
 suorumque testis legitimus perhibetur, in
 medium adducam virum mira ingenij dex-
 teritate præditum, patria Mediolanensem,

E 3 arte

* In III.
 cap. libri
 quo De glo-
 ria & mi-
 seria septem
 artium li-
 beralium
 agit, &
 Theologiã
 omnium
 facilè prin-
 cipem sta-
 tuit.